

Türkiye ile Yunanistan Arasında Mübadele Meselesi ve Kırşehir'e Yerleştirilen Muhacirlerin İaşe Sorunları

Durdu Mehmet Burak*

GİRİŞ

XVII. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun büyümesi durmuş, XVIII. Yüzyıldan itibaren de toprak kaybetmeye başlamış, XIX. yüzyılda toprak kaybının ileri boyutlara varması, kaybedilen topraklarda Türk-Müslüman kitleler üzerinde yoğun baskıların artmasına neden olmuştur. Bu baskılar sonucunda geniş insan kitleleri başka yerlere göç etmek zorunda kalmıştır.

Türk tarihinde yaşanan göçlerden bir kısmı mübadele kelimesiyle karşılanmaktadır. Mübadele iki kişi arasında bir şeyin diğer bir şey ile değiştirilmesi, değiş-tokuş ve trampa anlamına gelmektedir. Göç terminolojisi açısından mübadele, genellikle iki devlet arasında sözleşmelere bağlı olarak yapılan göçlere denir (İpek, 2000:4). Mübadele kavramı Türk diplomatlarınca XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kullanılmaya başlamıştır (İpek, 1994:14). Bazı kaynaklarda mübadele fikrinin, ilk defa Balkan Savaşlarından sonra ortaya çıktığına dair görüş mevcuttur. Bu görüşe göre, Yunanistan'ın adalara yayılmasının Anadolu'nun korunması açısından tehlikeli bulan "Genç Türkler" tarafından Yunan Hükümeti'ne mübadele yapılması teklifi sunulduğu belirtilmektedir (Aksel, 2001:4).

İmparatorluğun toprak kaybetme süreci içinde ilk göç hareketi 1774 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası olmuş ve bunun ardından 1788-1792 Osmanlı-Rus-

* Yrd. Doç. Dr. Durdu Mehmet Burak, Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalı, Kırşehir.

Avusturya savaşlarını takiben 1800 yılına kadar Kırım, Kazan ve Kafkasya'dan gelen Türklerin sayısı yaklaşık 500 bini bulmuştur. Bu büyük göçten sonra, 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı sonrası imzalanan Edirne Anlaşması sonucu yapılan göçler takip etmiştir. Liberalizmin tüm Avrupa Devletlerini kasıp kavurduğu bir dönemde ve 1848 yılı ihtilalleri sonunda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na baş kaldıran birçok Macar milliyetçisi ve Polonyalılar da Osmanlı topraklarına göç etmişlerdir.

1911-1912 Trablusgarp, 1912-1913 Balkan Savaşları ise sorunun başlangıcı olurken; 600 yıllık "Cihan Devleti" son ve en ölümcül darbesini I. Dünya Savaşı'na girmekle almıştır (Burak, 2004:55-59).

1914-1918 yılları arasında dört yıllık uzun bir savaş dönemi bütün dünyayı etkilerken, Osmanlı Devleti de savaşı mağlup taraf içerisinde bitirdiği an 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Antlaşmasını imzalamıştır (Soysal, 1983: 177-183; Taran, 1990: 152-154).

İtilaf Devletleri sözde güvenliklerini sağlamak bahanesiyle, Ateşkesin 7. maddesi uyarınca daha önce kendi aralarında varılan gizli antlaşmalara göre; kendilerine düşen yerleri işgal etmişlerdir (Özalp,1988:3-14).

Memleketin her yeri işgal kuvvetleri altında inim inim inlerken bir yandan da kan ve barut kokusundan bunalan Türk halkı, akıl almaz işkence ve zulme maruz kalmıştır. Batı Anadolu'da başlayan Yunan işgali ve işgalcilerin yerli Rumlarla birlikte giriştikleri vahşi katliamlar, Türk halkının milli heyecan ve savaş azmini kuvvetlendirmiştir. Ulu önder Mustafa Kemal Paşanın 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basmasıyla resmen başlayan Türk Kurtuluş Savaşı'nın 11 Ekim 1922'de Mudanya Ateşkes Antlaşması ile silahlı mücadele kısmı sona ererken; Türk Milleti onurunu, bağımsızlığını ve yurdunu tekrar ele geçirme başarısını yakalamıştır.

23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılışı ile başlayan yeni ve "Milli" bir devlet olan Türkiye Devleti'nin resmi olarak tescilini tüm dünyaya kabul ettirmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Misak-ı Milli'ye göre henüz çözümlenmemiş sorunları çözebilmek için, yeni bir mücadelenin, gerekli olduğuna yürekten inanıyordu. Hiç kuşkusuz en büyük sorunlardan bir tanesi de "Yunanistan'da bulunan Müslüman Türk azınlık ile Türkiye'de bulunan Rumların durumu" idi. Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrinden itibaren, Osmanlıya tabi olan ilk gayrimüslim tebaa Rumlar, yüzyıllarca rahat ve huzurlu bir hayat sürdürdükleri Osmanlı egemenliğinde kısmen, İngiltere'nin desteğinde bağımsız Yunanistan'ın kuruluşu 1829 ile ortaya çıkarılarken, sorun da böylece başlamış oluyordu. İki taraf arasında bu meselenin ilk defa keskin bir şekilde ortaya çıktığı tarih ise, 1912-1913 Balkan Savaşı yıllarında oldu. Nihayet I. Dünya Savaşı süresince 1919'da başlayan işgallerle birlikte göç sayısının gitikçe arttığı görülmüştür.

11 Ekim 1922 tarihli Mudanya Ateşkes antlaşması ile Türkiye ve Yunanistan arasındaki savaş resmen sona ermiştir (Sezer, 2003:184-185). Ancak savaş sırasında yüzyıllardır yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalan Türk ve Rum halkın dışında; iki ülkenin sınırları içerisinde kalmış olan Rumlar ve Müslüman Türk halkının ne olacağı sorunu ortaya çıkmıştır.

MÜBADELE FİKRİ İLK KEZ NEREDE VE NASIL ORTAYA ÇIKMIŞTIR?

1912-1913 Balkan savaşları sırasında ve sonrasında devam eden göçler, 1860 yılında kurulmaya başlanan komisyonların iskan sorunlarını çözmekte yetersiz kalması üzerine yeni örgütlenmelere ihtiyaç duyulduğu gibi, büyük bir nüfus hareketi yaşayan Osmanlı İmparatorluğu'nda önemli ekonomik ve toplumsal sorunların da ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Aram, 1975:207).

Türkiye'deki Rumlar ile Yunanistan'daki Türklerin değişimi Lozan Barış Konferansı'nda ele alınmış, sonuçta Türkiye ile Yunanistan arasında 30 Ocak 1923'de "Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol" imzalanarak sorun, bir bakıma çözümlenmiş ve bir karara bağlanmıştır (Şimşir; 1990:172).

GÖÇ KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ

Göç, toplumun sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi vb. tüm bünyesiyle yakından ilişkili ve etkileyici bir olaydır. Göç, kişilerin hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını veya bir parçasını geçirmek üzere, bir iskan ünitesinden bir diğerine yerleşmek amacıyla yaptıkları coğrafi yer değiştirme hareketidir (Akkayan, 1979:20-21).

Yine doğum ölüm gibi tabii olayların dışında vuku bulan göç-muhaceret, daimi ikametgahın bir yerden, diğerine naklini icap ettiren bir nevi coğrafi hareketlilik, yani nüfusun yer değiştirme hadisesidir (Gürtan, 1969:135).

Bütün göç hadiseleri çeşitli ülkelerde, farklı zaman ve biçimlerde ortaya çıkmıştır. Bu farklılığı ortaya koyan en önemli neden ise, göç eden kitlenin ayrıldığı ve yerleştiği ülkelerin içinde bulunduğu kendine özgü koşullardır (Kocacık, 1980:137). Göç insanlar için ölüm, kölelik ve doğal afetten sonra en büyük felakettir. Çünkü göç edenler, yurtlarını, evlerini, mallarını, işlerini, sevdiklerini kaybederler. Göçlerin başlıca sebepleri şunlardır (Koca, 2003: 26-28):

1. Tabii felaketler yüzünden geçim imkanı kalmaması,
2. İşsizlik ve Nüfus artışı yüzünden başka yerde yaşama ve geçim çevresi arama zorunda kalınması.

3. Daha iyi yaşama imkanının başka yerde aranması.
4. Düşman istila ve işgali altında baskı görmek ve öldürülmek tehlikesiyle karşılaşılması.
5. Göçe zorlanması.

Bu göçlerin en kötülere, düşman istilası, zulmü ve zorlanmasıyla olanlarıdır. Türk göçlerinin çoğu bu yüzden olmuştur. Aslında Türkler fethettikleri ülkelerde, çeşitli ırk ve dinde olanlar arasında hukuk bakımından fark gözetmemiş ve toplumun geleneklerine saygı göstermiştir. Bu bağlamda yerli halk göç etmemiş, ancak yabancı idaredeki Hıristiyan ve Yahudilerin Türkiye'ye göçtükleri olmuştur (Kafalı, 1966: 11).

İlk göçlerin XIX. Yüzyıl başlarında Balkanlarda yani o zamanlar Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi sınırları içine dahil ülkelerde başladığı tespit edilmiştir. 31 Ocak 1878 tarihine kadar süren "Doksan Üç Muharebesi"nin ilk günlerinden başlamak üzere masum Türk halk kitlelerine karşı girişilen acımasız katliam ve bu katliamlardan kurtulabilenler, işgal edilmeyen bölgelere, Rumeli ve İstanbul istikametlerine doğru mal ve mülkünü geride bırakarak canını kurtarmak için göç etmeye başlamıştır (İpek, 2000: 10).

1878'den sonra Türkiye'ye başlayan kitleler halindeki göç akınları Balkan Harbi, Birinci Dünya Savaşı ve ondan sonra da Cumhuriyet devrinde durmamış ve birçok Türk yaşadıkları yerleri terk ederek yurdumuza göç etmiştir (Eren, 1966:91).

Balkan Savaşı'nın patlak vermesiyle göç durumu daha da vahim hal almıştır. Bulgarlar, Yunanlılar ve Sırlar Rumeli'nin Müslüman Türk halkını yok etme veya kovma isteği nedeniyle yaptıkları zulümler, Rumeli'deki Türk ahalinin göç ederek, İstanbul ve Anadolu'ya gelmesine neden olmuştur (Halaçoğlu, 1994:31).

Cumhuriyet devrine kadar Türkiye'ye olan göçler genellikle Osmanlı Devleti'ne komşu olan devletlerin emperyalist emellerinden kaynaklanmıştır. Bu göçlerden bir kısmı belli bir anlaşma çerçevesinde yapılırken, bazen de bir toplu kaçış niteliği taşımıştır.

Osmanlı İmparatorluğu artık eskiden olduğu gibi bu göçü kabullenmekle yetinmiyordu. Nitekim Ege bölgesinde artan Rum nüfusunun gelecekte bir tehlike oluşturacağı kaygısı; daha çok İttihat ve Terakki Partisi kanalıyla Ege Rumlarında tedirginlik yaratıyor ve Rum tüccarlarına karşı bir ekonomik boykot örgütleyordu. 1914 yılında Yunanistan'la Osmanlılar arasında yapılan bir anlaşma ile Rumlarla Makedonya Türklerinin ve mallarının değişimi kabul ediliyordu. Bu anlaşmalara göre göç edenlerin mallarının tespit edilerek, deği-

şiminin mülkiyete ilişkin meseleler bir çözüme kavuşturulmadan, Birinci Dünya Savaşı patlak vermiştir (Tekeli, 1990:60).

Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren barış antlaşmaları ile çizilen sınırlar, azınlıkların kendi kaderini tayin hakkı dikkate alınmadığından, Balkan Devletleri arasında toprak anlaşmazlığı ve buna bağlı olarak azınlık sorunları doğmuştur (Şimşir:130).

Türkiye ile Yunanistan aralarındaki bu anlaşmazlığı Lozan'da 30 Ocak 1923 tarihinde imzaladıkları "Mübadele Anlaşması" ile çözüme yoluna girmişlerdir (Soysal, 1983:177-183; Taran, 1990:152-154).

LOZAN BARIŞ KONFERANSI

24 Temmuz 1923'de Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ve Müttefik Devletler hükümeti delegelerince İsviçre'nin Lozan şehrinde imzalanan Barış Antlaşması, Birinci Dünya Savaşı sonunda yapılan antlaşmaların en önemlisidir. Türkiye'yi Hariciye Vekili ve Heyeti Murahassa Reisi sıfatıyla İsmet Paşa temsil etmiştir (Atatürk, 1982:681). Lozan Barış Konferansı'nda çetin müzakereler olmuş, neticede her hükmüyle Türkiye'yi bağımsızlığa kavuşturan Lozan Barış Antlaşması imzalanmıştır (Türk Dışişleri Bakanlığı, 1976:1).

Barış Konferansı, 20 Kasım 1922'de saat 15.30'da İsviçre'nin Lozan şehrindeki Montbenon Gazinosu'nun konser salonunda toplandı (Şimşir, 1990: 112-113). İsviçre Cumhurbaşkanı Hab (M. Haab) kendisini ayakta karşılayan delegelere "hoş geldiniz" diyerek kısa bir konuşma yaptı, "savaş acılarının dindirilmesi ve barışın sağlanması" dileğinde bulunarak sözlerini tamamladı. İngiliz baş delegesi Lord Curzon ile Türk baş delegesi İsmet Paşa kısa birer konuşma ile karşılık verdiler (Şimşir, 1990:114-115).

Lozan görüşmelerinin ilk çalışma oturumu 21 Kasım 1922 Salı günü Lord Curzon'un geçici başkanlığında, saat 11'de açıldı. Bu oturuma İngiltere, Fransa, İtalya, Türkiye, Yunanistan gibi çağrılan devletlerden başka Japonya, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı delegeleriyle Amerika Birleşik Devletleri temsilcisi katılmıştı. Bu konferansta ilk iş konferansı düzenleyen devletler delegelerinin başkanlığında üç komisyon kuruldu.

1. İngiltere Başkanlığında; Arazi ve Askerlik Komisyonu,
2. İtalya Başkanlığında; Yabancılar ve Azınlıklar Komisyonu,
3. Fransa Başkanlığında; Maliye ve Ekonomi Komisyonu,

1 Aralık 1922'de Dr Nasen'in de hazır bulunduğu Arazi ve Askerlik Komisyonu toplantısında Türk ve Rum halkın mübadelesi tartışılmış ve Dr. Nansen'in tavsiyesi doğrultusunda Türk, İngiliz, Fransız, İtalyan, ve Yunan üyeler-

den olmak üzere bir alt komisyon kurulmasına ve öncelikle şu üç konuyu halletmesi üzerinde görüş birliğine varılmıştır.

- a) Sivil Türk ahalinin tahliyesi
- b) Harp Esirlerinin tahliyesi
- c) Türk ve Rumların mübadelesi

10 Ocak 1922 günlü toplantı aynı zamanda Türk ve Rum ahalinin mübadelesi konusunun da esas itibarıyla halledildiği bir toplantı olmuş ve bu toplantıda yaklaşık bir milyon kişinin mübadele edileceği ve bu miktara Anadolu ve Doğu Trakya'dan 600 bin Rum'un dahil olduğu da belirtilmiştir. Ancak batı Trakya'daki Türkler ve İstanbul'daki Rumlar bu mübadelenin dışında tutulacaklardır. Aynı zamanda harp esirlerinin de eşit miktarda mübadelesi kabul edilmiştir (Şimşir, 1990:155-156).

Azınlıklar Alt Komisyonu'nda 11 Ocak 1923 tarihine kadar görüşmeler sonucunda, azınlıklarla ilgili genel af, askerlik ve azınlıkların haklarının korunması konuları, Türkiye'nin Müslüman olmayan azınlıklara tanıdığı hakların, Yunanistan'da kendi ülkesindeki Müslüman azınlığa da tanınması kaydıyla halledilmişti. M. Montagna sivil rehinelere geri verilmesi, savaş tutsaklarının mübadelesi ve nüfus mübadelesi konularında birçok oturumlarda dile getirilen görüşleri bir rapor halinde Ülke ve Askerlik Komisyonu'nun 10 Ocak 1923 tarihli oturumunda bilgiye sunmuş ve Nüfus Mübadelesi Alt Komisyonu da üzerinde anlaşmaya varılmış olan ilkelerin uygulama yollarını saptamak üzere 11 Ocak 1923 tarihli oturumda tartışmaya açılmasını istemişti. 11 Ocak 1923 günü Alt Komisyon Başkanı Mösyö Montagna; 1.Sivil esirlerin iadesi, 2.Ahalinin mübadelesi, 3.Harp esirlerinin iadesi konuları olmak üzere üç konuyu tartışmaya açtı. Türk heyeti sivil esirlerin isimlerinin olduğu bir liste hazırlamışlardı. Dr. Rıza Nur Bey öncelikle sivil esirlerin iadesini, daha sonra harp esirlerinin mübadelesini savunmuştur. Sivil Türk esirlerinin Anadolu'ya ait olanlar İzmir'e, Trakyalıların da İstanbul'a iadesi kararlaştırılmıştır (Şimşir, 1990:210-464).

30 Ocak 1923 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Yunan Hükümeti Lozan Antlaşmasına ek olmak üzere VI No.lu "Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol" ile aynı zamanda VII No.lu "Sivil Rehinelere Geri Verilmesine ve Savaş Tutsaklarının Mübadelesine İlişkin Türk-Yunan Anlaşması" nı imzalamışlardır (Zengin, 1998:50; Şimşir, 1990:464 Telgraf No; 292-294).

1914-1918 Savaşına katılmamış devletlerin uyruklarından ve Kızılhaç derneklerinin üç temsilcisi ile Yunan ve Türk hükümetlerinin birer temsilcisinden kurulu bir uluslar arası komisyon bu sivil rehine ve savaş tutsaklarının mübadelesi işini yönetmekle görevli olacaktır.

Mübadele'nin başlama tarihi, imzalanan anlaşmada 1 Mayıs 1923 olarak belirlenmesine rağmen, resmi bir mübadeleye ancak 1923 yılı sonlarında başlanabilmişti.

MÜBADELE, İMAR VE İSKÂN VEKÂLETİ TEŞKİLATI

Mübadele, İmar ve İskan Vekaletinin kurulmasının ardından vekalet'in yapacağı işleri yürütmek üzere öncelikle bir teşkilat kanunu hazırlanarak vekalet'in bir hiyerarşi içinde çalışması gereği ortaya çıkmıştı. Dolayısıyla 1 Kasım 1923'de TBMM'de kabul edilen yasa ile vekalet'in merkez ve taşra teşkilatı tespit olunmuştu. Bu yasaya göre Merkez Teşkilatı, "Mübadele ve İskan Müdüriyet-i Umumiyesi" ve "İmar Müdüriyet-i Umumiyesi" olmak üzere ortak bir müsteharlığı olan iki genel müdürlüğe ayrılmıştı. Bunlardan "Mübadele ve İskan Müdüriyet-i Umumiyesi"nde 1. Sevkiyat ve Nakliyat Şubesi, 2. Muhacirin Şubesi, 3. İaşe Şubesi, 4. İskan ve Emakin Şubesi. "İmar Müdüriyet-i Umumiyesi"nde ise, Muamelat Şubesi, 2. İnşaat ve Tamirat Şubesi, 3. Heyet-i Fenniye Şubesi ile Hukuk Müşavirliği bulunacaktı. Taşra teşkilatında ise muntaka iskan ve imar müdürleri, iaşe memurları, sevkiyat ve nakliyat memurları, iskan memurları, hesap memurları, katip ve seyyar memurlar ile müstahdemler bulunacaktı (Zengin, 1998:72).

"Mübadele, İmar ve İskan kanunu" 8 Kasım 1923 günü TBMM'nde 153 kabul oyu ile resmen yasalasmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, 1968:290-311). Mübadele, İmar ve iskan Kanunu'na göre; Mübadele, İmar ve iskan vekaleti, Mübadele-i Ahali Mukavelenamesi gereğince Türkiye'ye gelecek muhacirlerin nakil, beslenme, barınma ve yerleşmelerini; muhacirlerden yardıma ihtiyacı olanların ise indirme iskelelerinden başlamak üzere yollarda ve yerleştikleri yerlerde iki ay beslenmelerini sağlayacaktı.

Özetle; Mübadele, İmar ve İskan vekaleti, 1) Mübadele suretiyle getirileceklerin nakil ve iskanlarını, 2) Bunlardan ihtiyacı belirlenenlerin ise bir müddet beslenmelerini, 3) 1912 senesinden beri iskan muamelesi görmemiş olan muhacir ve mültecilerle aşiretlerin, 4) Tahrip edilmiş mahaller ahalisinden evleri yıkılan ve yakılanların iskanı ve rahatlarının sağlanması ile iskan bölgelerinin belirlenmesi, 5) Memleketin harap olan mahallerinin imarı için lazım gelen hazırlıkların yapılmasını üstlenmiş oluyordu (Soysal, 1983:13-15).

Mübadele, İmar ve İskan Vekaletinin kurulmasından sonra bir kanunun hazırlanarak yürürlüğe girmesi, görevlerin rahatlıkla yapılabilmesi demektir. Bu görevlerin deruhte edilmesi için vekalet, 25 Kasım 1923'de İaşe talimatnamesi, 28 Kasım 1923'de Misafirhaneler talimatnamesi, 29 Kasım 1923'de İskan ve İmar Komisyonlarının Teşkilî ve Vazifelerine ait Talimatname gibi çeşitli mübadele işlerinin aksamadan yürütülmesi için gerekli her türlü önlem alınmıştır.

Mübadele, İmar ve İskan Vekaleti yurdumuza gelecek muhacirlerin işesi için İşe Talimatnamesi hazırlamıştır. Başta İskan olmak üzere Türkiye'ye gelecek muhtaç muhacirlerin her türlü işe, ulaşım, barınma vb ihtiyaçlarının karşılanmasına karar verilmiştir.

YERLEŞİM BÖLGELERİNİN BELİRLENMESİ

İmar ve İskan Vekaleti teşkil edilmeden önce İcra Vekilleri Heyeti tarafından tasdik edilen 17 Temmuz 1339 (1923) tarihli kararname ile mübadele yoluyla gelecek ahalinin nasıl ve nerede iskan edileceği hangi bölgelere götürülecekleri, ihtiyaç sahiplerine yapılacak zorunlu yardımlar tespit edilmiş ve ülke genel olarak on iskan bölgesine ayrılarak bunların her birine yerleştirilecek muhacirlerin miktarları belirlenmiş ve ülkemize gelen muhacirler bu bölgelere yerleştirilmiştir (Mat, 1932:19-20).

Yerleşim bölgeleri belirlenirken, gelecek muhacirlerin geldikleri iklim şartları, sanatları ve yetenekleri dikkate alınarak hangi bölgeye uygun ise o bölgeye yerleştirilecekleri belirtilmiştir. Böylece göçmenlerin yöredeki toplumsal, ekonomik ve fiziksel verilerin çıkartılması ve gerekli analizler yapıldıktan sonra en kolay uyum sağlayacağı bir çevreye yerleşmeleri sağlanmıştır (Arı, 1995: 50).

Daha önce yapılan çalışmalarda ülke 8 yerleşim bölgesine ayrılmakla beraber İmar ve iskan Vekaleti'nin kurulmasından sonra, ülke on yerleşim bölgesine ayrılarak, bu bölgelerin kapsadığı iller şu şekilde sıralanmıştır (Zengin, 1998:88):

1. Bölge: Sinop, Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon, Gümüşhane, Amasya, Tokat, Çorum.
2. Bölge: Edirne, Tekfurdağı, Gelibolu, Kırkkilise, Çanakkale.
3. Bölge: Balıkesir
4. Bölge: İzmir, Manisa, Aydın, Menteşe, Afyon.
5. Bölge: Bursa.
6. Bölge: İstanbul, Çatalca, Zonguldak.
7. Bölge: İzmit, Bolu, Bilecik, Eskişehir, Kütahya.
8. Bölge: Antalya, Isparta, Burdur.
9. Bölge: Konya, Niğde, Kayseri, Aksaray, Kırşehir.
10. Bölge: Adana, Mersin, Silifke, Kozan, Cebel-i Bereket, Antep, Maraş, Konya: 5.549 (2.751 erkek, 2.798 kadın)
Niğde: 15.702 (8.107 erkek, 7.595 kadın)
Kayseri: 7.280 (3.794 erkek, 3.486 kadın)
Kırşehir: 93 [94 erkek, 99 kadın] (Akgün, 1986:276).

1923-1970 yılları arasında yurdumuza gelen "göçmen", "mübadil" ve "sığınan"ların büyük bir çoğunluğu (% 97.5) Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya gibi Balkan ülkelerinden göç etmiş bulunmaktadır. Yurdumuza

çeşitli memleketlerden gelen “göçmen”, “mübadil” ve “sığınan”ların toplamı 1.204.205 tir.

MUHACİRLERİN KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

Yıllardır Yunan toprağında çeşitli zulümlerle karşı karşıya hayatta kalma mücadelesi veren Türkler Mübadele Antlaşmasının imzalanması ile daha büyük tehlikelere ve baskıya maruz kalmışlardır (Keleştimur, 1988:26). Selanik ve çevresindeki Müslüman evlerinin tek odası Müslümanlara bırakılarak diğer odalara Türkiye’den kaçan Rum ve Ermenilerin yerleştirildikleri, hatta Müslümanların eşyalarının Rum ve Ermeniler arasında paylaşıldığı tespit edilmiştir (Tesal, 1991:48-54). Muhacirler kış günü soğuktan mağdur olurken, yaz aylarında da sıcaklar nedeniyle özellikle çocuklar arasında bulaşıcı hastalıklar baş göstermekteydi. Nitekim, ilerleyen günlerde bu tip şikayetlere ve haksızlıklara dair, gerek TBMM’ne, gerekse Mübadele komisyonuna, İmar ve İskan Vekaleti’ne birçok benzeri başvurular yapılmıştır. Bu başvurular üzerine bir grup milletvekilimiz 22 Ekim 1923 tarihinde TBMM’ne günün şartlarını ve Yunan Hükümeti’nin haksız tutumunu içeren bir taktir (nota) vermişlerdir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 1986: 154-155).

Bütün bu zorluklara rağmen, mübadele anlaşması uyarınca 1923-1924 yıllarında, mübadeleye tabi Türk ahalinin büyük bir kısmı Türkiye’ye getirilmiştir. Mübadillerin Türkiye’ye gelişlerinden geçimlerini temin edecek güce ulaşincaya kadar çözülmesi gereken en önemli konu beslenme sorunu idi. Göçmenlerin işesi için ilk olarak 15 Haziran 1921 tarihli “Muhacirin Nizamnamesi”nin uygulanmasına daha sonra 25 Kasım 1923 tarihinde çıkartılan “İşe Talimatnamesi”nin uygulanmasına karar verildi (İpek, 2000:57). TBMM 22 Nisan 1924’de çıkarılan 512 sayılı kanunla; Mübadeleye tabi ahali arasında ihtiyacı oldukları belli olanların iskan edildikleri yerlerde mahsullerini elde edene kadar işelerine (beslenmelerine) devam edilmesine izin verilmiştir (Altuğ, 1991:112). Yetim, dul ve kimsesiz kadınlarla, aciz durumda olanlar da tespit edilecek ve bunlar yetkililer tarafından üretici konumuna gelinceye kadar işeleri ve bannmaları devlet tarafından karşılanacaktı (İpek, 2000: 92).

Kırşehir’de ikamet eden Cebel-i Lübnanlı Akılzade İbrahim, Mişil, Fermişon ve arkadaşlarının 1.03.1917 tarih ve 4324 sayılı Kırşehir’den Dahiliye Nezareti Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti Umumiyesi’ne gönderdikleri telgrafta “işe hakkındaki emirnamede mahalli piyasasına göre yevmi yirmi guruş tahsisi dermeyan edilmiş ise de el-yevm ihtiyacı zaruriyeye dört misli fiyatlanmıştır. Mahidmetci yevmiye yirmi guruş kifayet etmiyor yevmiyenin artırılması iblağı müsterihimdir”. Kırşehir’de mukim Cebel-i Lübnanlı Me’uz zade Mişil. (T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 1917: 1)

Yukarıdaki telgrafı Ankara Valiliğine gönderen Dahiliye Nezareti Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti Umumiyyesi konunun araştırılmasını emretmiştir ve netice itibariyle; Ankara Vali Vekili Sadık'ın 12 Temmuz 1917 tarih ve 1175-166 sayılı cevabi yazısında “*Yemişlerinin adem-i kifayetinden şikayet eden Kırşehir’de mukim Cebel-i Lübnanlı Akılzade İbrahim ve sairere verilen yemişlerle gala-yı esara rağmen Cebel-i Lübnanlı ailelerin ruesa-yı memurin ve eşraf dahil olduğu balde Kırşehri muhitinde bu zaman için en yüksek derecede hayat sürülmekte oldukları muhakkak olup bu yemişlerinin tezyidine ihtiyaç görülmemekte bulunduğu ledel-muhabere Kırşehri mutasarrıfından işar ve mumaileyhine şehriye itibariyle verilmiş bu yemişinin mikdarını havi gönderilmiş cetvelde leffen takdim kılınmış olmakla olbabda ve her balde emrî serman hazret-i veliyyül emrindir*” Ankara Vali Vekili Sadık (T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 1917: 23-13).

Yukarıdaki resmi yazışmalardan da anlaşılacağı üzere, devlet yetkilileri kendilerine başvuran sığınmacıların ve muhacirlerin telgraflarına anında yetkili, kurum ve kuruluşları tarafından cevap verilmiş ve konu en ince detayına kadar araştırılarak açıklığa kavuşturulmuş ve telgraf sahiplerine bu konu ile ilgili bilgi verilmiştir. Olayın yaşandığı dönemde modern ülkelerde dahi ender rastlanan bir demokrasi ve insan haklarına saygı yine 1917 yılında Türk idarecilerinin sağladığı imkanları ekteki belgelerden görebiliyoruz

Yunan yetkililerin Türk mübadillerine yaptığı zulümler gerek yerli ve gerekse yabancı basında büyük puntolarla manşetler halinde verilmiştir.

31.10.1922 tarihinde Kırşehir’de tutulan Yunan kadın esirlerin Müslüman kadınlarla değiştirilmesi için muhafazası ve Kayseri, Erzincan ve Kırşehir garnizonlarındaki kadın esirlere 2077 kuruş iase bedeli verilmesini kararlaştırmıştır (T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 1922: 30-18).

“Yunan üserası meyânında bulunan ve Kırşehir’de zabitanadan ayrıca olarak tesis edilen ve üsera garnizonunda iskan ve iaselerini temin kılınan Yunan tebalı madamların Yunanlıların götürdükleri Müslüman kadınlarına mukabil rebine olarak muhafazaları bususunun ol babdaki işar üzerine Hariciye Vekaletince de tasvib edildiği ve Kayseri, Erzincan, Kırşehir garnizonlarında bulunan numa-ileyhanın iase ve elbas masrafı olarak açıkda bulunan bir zabıt vekiline mahsus maaş ve tahsisat-ı fevkaladenin ki cem’an 2077 gurusun itası muvafık görüldüğü müdaf’a-yı milliye vekaletinin 22.10.1338 tarih ve Sıbbiye da’iresi üsera şubesi 794/ 13468 numaralı tezkeresinde bildirilmekte keyfiyet icra vekilleri bey’etinin 31/10/338 tarihli ictima’ında ledel-tezekkür beberi çün mahiye mak-tu’an yirmi bir lira itası takarrur etmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi’

31.10.1922 tarih ve 1952 sayılı Bakanlar Kurulu’nda imzalanan kararnamede görüldüğü gibi Hariciye Vekaletinin tavsiyesi üzerine Kayseri, Erzincan, Kırşehir garnizonlarında bulunan Yunan uyruklu kadın esirlerin, Yunanlıların

götürdükleri Müslüman kadınlara mukabil rehine olarak tutuldukları, barınma ve işeleri temin edildiği ayrıca kişi başına günlük 2077 kuruşun verildiği belirtilmektedir. Yine Yunan kadın esirlerle ilgili olarak Milli Savunma Vekaletinin 22.10.338 tarihli ve Sağlık dairesi esirler şubesinin 794/13468 sayılı tezkerelelerinde belirtildiği gibi Bakanlar kurulunun 31.10.338 tarihli toplantısında Yunan kadın esirlerin her biri için aylık yirmi bir lira verilmesi kararlaştırılmıştır (T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 1922: 3-18).

Türk savaş esirleri ve siviller Yunan askerlerince çok çirkin eziyet ve işkencelere maruz kalırken, Yunan asıllı asker ve sivil esirler Türkler tarafından misafir gibi ağırlanmış, her türlü insani ihtiyacı karşılanmıştır. Hatta belgelerden de anlaşılacağı üzere Yunanlı kadın esirler için subay garnizonların dışında aynı garnizonlarda barınmaları sağlanmış, ayrıca devlet memuru gibi esir başına bir de 21 lira maaş ödenmiştir.

SONUÇ

XIX. yüzyıldan beri Anadolu topraklarına sahip olmak gibi gerçekleşmesi mümkün olamayacak bir hayalin peşinde koşan Yunanistan bilindiği üzere Türk askerinin kesin zaferi ile bu düşünüyü gerçekleştirilememiş, bunun üzerine hiç olmazsa sahip olduğu topraklarda Rum nüfusu sayıca arttırmak ve topraklarda yaşayan Türk ve Müslüman halkı da sınır dışı ederek, Türklerden arındırılmasını sağlamak maksadıyla, karşılıklı olarak halkların değiştirilmesi fikrini ortaya atmıştır.

Araştırmamızda tespit ettiğimiz önemli hususlardan bazılarını açıklamak gerekirse; Türkiye Cumhuriyeti Devleti mübadele esnasında kendi soydaşları olan muhacirlerin işe ve barınmalarını temin ettiği gibi, bir de ülkemize sığınan yabancıların işe, barınma, ulaşım gibi zorunlu harcamalarını karşılamıştır. Bu asil davranışını geçmişte olduğu gibi mübadele esnasında da sürdürmüştür. Bu adil davranışını sürdürürken her zaman mazlumun, güçsüzün yanında yer almış, idari siyasetteki inceliğe özen göstermiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Osmanlıdan miras kalan Türk kültürünü, geleneğini, büyük devlet olmanın ağırlığını, asaletini ve hadiselere karşı taassuptan uzak hoşgörü ile yaklaşarak olumsuz koşullarda dahi huzuru ve barışı temin etmeyi başarmıştır.

KAYNAKÇA

- Altuğ, Yılmaz, "Balkanlardan Anayurda Yapılan Göçler", A.K.D.T.Y.K., TTK., *Belleter*, C. LV, S.212, Ankara, Nisan 1991.
- Akgün, Seçil, "Birkaç Amerikan Kaynağından Türk-Yunan Mübadelesi" *3. Askeri Tarih Semineri. Bildiriler*, ATASE, Ankara, 1986.
- Akkayan, Taylan, *Göç ve Değişme*, İ.Ü. Edebiyat Fak. Yay. No. 2573, İstanbul, 1979.
- Aksel, Hasan, *Cumhuriyet Dönemi Türk-Rum Abali Mübadelesi (1923-1930)*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001.
- Andonyan, Aram, (Çev. Zaven Biberyan) *Balkan Harbi Tarihi*, Sander Yayınları, İstanbul, 1975.
- Arı, Kemal, *Büyük Mübadele, Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, İstanbul, 1995.
- Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk II. Cilt 1920-1927*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1982.
- Eren, Ahmet Cevat, *Türkiye'de Göç ve Göçmen Meseleleri*, İstanbul, 1966.
- Gürtan, Kenan, *Demografik Analiz Metotları*, İ.Ü. Yayınları, No. 1479, İstanbul, 1969.
- Halaçoğlu, Ahmet, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri, (1912-1913)*, Ankara, 1994.
- İpek, Nedim, *Mübadele ve Samsun*, TTK, Ankara, 2000.
- İpek, Nedim, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)*, Ankara, 1994.
- Mat, H., *İskan Tarihi*, İstanbul, 1932.
- Kafalı, Kadircan, *Türkiye'ye Göçler*, İstanbul, 1966.
- Keleştimur, Bedrettin "Batı Trakya Türklüğü ve Yunan Mezalimi", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, İstanbul, 1988.
- Koca, Salim, *Türk Kültür Tarihi II*, Ankara, 2003.
- Kocacık, Faruk, "Balkanlardan Anadolu'ya Yönelik Göçler (1878-1890)" *Osmanlı Araştırmaları I*, 1980.
- Soysal, İsmail, "Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları", C. I, Ankara, 1983
- Şarkşarip Umuru Hakkında Lozan Konferansı, 1922-1923*, Takım 2, Cilt 2, Kısım 5, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul, 1340.

- Şimşir, Bilal N. *Lozan Telgrafları I (1922-1923)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1990.
- Tekeli, İlhan, "Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskan Sorunu", *Toplum ve Bilim* 50 (Yaz-1990).
- Taran, Kemal, "Batı Trakya ve Lozan Antlaşması", T.C., İ.Ü., A.İ.İ.T.E, S.V. Yayınları, No: 3658, İstanbul, 1990.
- Özalp, Kazım, *Milli Mücadele*, Ankara, 1988.
- Tesal, Reşat Nuri, "Yunanistan'da Azınlık Olarak Nasıl Yaşadık", *Tarih ve Toplum*, XV/87, Mart, 1991.
- Türkiye Dış Politikasında 50 yıl Lozan (1922-1923)*, T.C. Dışişleri Bakanlığı Yay.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre I-II, İçtima Senesi I-II, Cilt III-VII, Ankara, 1968.
- "Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl-Cumhuriyetin İlk On Yılı ve Balkan Paketi (1923-1934)" T.C. Dışişleri Bakanlığı A.S.P.G.M., Ankara, 1986.
- T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 272.11.10.23.13-1. 14.03.1917
- T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 3.18.1.1/6.34.12. 31.10.1922
- Zengin, Cahide, *Türkiye ve Yunanistan Devletleri Arasında Mübadele Meselesi ve Kamuyu (1918-1930)*, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1998.

EK-2

امید نقات مبدیہ طایبہ سببہ

دولت عثمانیہ
مکتوبہ
۱۷۵
۱۶۶

فرد

DEVLET ASSIYATI
CUMHURİYET ASSIYATI

مردودہ بلکہ کیزیلر

عنا زو صفا بریم صدریت عمریسی اسکاد شیبندہ در کور ۱۸ مارش ۱۹۹۷ ت ۹۰ زرد و قرینت عید ز اوریری عریضه جو بریدر
بریدر بریدر عدم کفایتندہ شکایتندہ قرض کنندہ منعم میں لسانی عقی زادہ بر اہم و سائہ بر بریدر بریدر اسنادہ و منی جیلانی فی ۱۹۸۸
رہنمای مکتوبہ از کلات رض ارض اولیون حالہ در ساری کھیندہ بزادہ بریدر انک بر کسان درم در حیات سوسکان اولیون کھتد لاجب بریدر
تیبیدہ احتیاج کردہ کدہ بر لیبینی دیونیانہ بر ساری مشق کفندہ اسنادہ و سولہ بر ساری اعتبار بر بریدر بریدر نلک مقدار فی عادی کو ندر بریدر
لغایقیم قنزلہ اولیون و کور حالہ ہاموزنہ و عذرتہ و سلا اور کور سا جبارہ ز اولیون کھتد لاجب بریدر
آفندہ زانی دیکلی
مکتوبہ
۲

272		11	10	13
-----	--	----	----	----

DEVLET ARŞİVENİ REŞİDİ ADIYARLIKLI GÜZARİYETİSİ	تاریخ قلمدان	تاریخ قلمدان	تاریخ قلمدان	تاریخ قلمدان	تاریخ قلمدان	تاریخ قلمدان	تاریخ قلمدان	تاریخ قلمدان	تاریخ قلمدان
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

272   11   10   23   0
 تاریخ
 ۱۱/۱۰/۲۳

EK-4

تاریخ: ۱۰ آبان ۱۳۵۸ شماره: ۱۰۰ نام: <i>[Handwritten Name]</i>	نام: <i>[Handwritten Name]</i> شماره: <i>[Handwritten Number]</i> نام خانوادگی: <i>[Handwritten Surname]</i>	نام: <i>[Handwritten Name]</i> شماره: <i>[Handwritten Number]</i> نام خانوادگی: <i>[Handwritten Surname]</i>	نام: <i>[Handwritten Name]</i> شماره: <i>[Handwritten Number]</i> نام خانوادگی: <i>[Handwritten Surname]</i>	نام: <i>[Handwritten Name]</i> شماره: <i>[Handwritten Number]</i> نام خانوادگی: <i>[Handwritten Surname]</i>	نام: <i>[Handwritten Name]</i> شماره: <i>[Handwritten Number]</i> نام خانوادگی: <i>[Handwritten Surname]</i>	نام: <i>[Handwritten Name]</i> شماره: <i>[Handwritten Number]</i> نام خانوادگی: <i>[Handwritten Surname]</i>	نام: <i>[Handwritten Name]</i> شماره: <i>[Handwritten Number]</i> نام خانوادگی: <i>[Handwritten Surname]</i>	نام: <i>[Handwritten Name]</i> شماره: <i>[Handwritten Number]</i> نام خانوادگی: <i>[Handwritten Surname]</i>	نام: <i>[Handwritten Name]</i> شماره: <i>[Handwritten Number]</i> نام خانوادگی: <i>[Handwritten Surname]</i>	نام: <i>[Handwritten Name]</i> شماره: <i>[Handwritten Number]</i> نام خانوادگی: <i>[Handwritten Surname]</i>	نام: <i>[Handwritten Name]</i> شماره: <i>[Handwritten Number]</i> نام خانوادگی: <i>[Handwritten Surname]</i>
---	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

DEFTERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
MÜHÜRÜ
T.C. DİŞİŞLERİ BAKANLIĞI

[Handwritten text in Turkish and Persian script, including names and dates]

27.11 / 10.12.8

